

ציון

העורכים: שמואל פיינר, יונתן פרייס, מרים פרנקל

מזכיר המערכת: יחזקאל חובב

שנה צ • ד • תשפ"ה

רבעון לחקר תולדות ישראל
החברה ההיסטורית הישראלית • ירושלים
יוצא לאור באמצעות מרכז זלמן שזר

התוכן

פתח דבר	419
שירה פריד: הגיבורים החדשים: ההיסטוריוגרפיה החרדית על מאבקם של מייסדי עקרון בהיתר המכירה	421
אנה הולצר-קוואלקו: הצלה ערב חורבן: מפוגרום ליל הבדולח לארכיון הכללי לתולדות ישראל, 1938-1947	445
דרק יונתן פנסלר: מלחמת 1948: מן המקומי אל הגלובלי	481
אמיר גולדשטיין וערן פונדיאנו רובין: גח"ל לנוכח המיתון: צמיחתה של מפלגה מתווכת	513
ספרים ודברי ביקורת	
אשר סלה: החיד"א בראי חיבוריו (עודד כהן, סבב הולך הרוח: מרחבים תרבותיים בעולמו של החיד"א)	549
ענת קדרון: צפת כקהילה מתחדשת (רבקה אמבון, בני ארץ ישראל: דברי ימי הרב שמואל הלר מצפת)	556
לאה בורנשטיין-מקובצקי: דרשה בלאדינו ברוח לאומית ומשכילית (בכרם ההשכלה: הדרשה 'כרמי' מאת ברוך מטראני [1881], מהדורת תמיר קרקסון)	562
אלי לדרהנדלר: תרבות נעורים והאינטליגנציה היהודית ברוסיה (אלכס ולדמן, הגימנוסטים: חינוך, אקטיביזם ומקורות האינטליגנציה היהודית באימפריה הרוסית)	570
רוני כהן: יידיש בישראל (רחל רוז'נסקי, אהובה ודחויה: סיפורה של היידיש במדינת ישראל)	573
עמנואל אטקס: האם הדמיון באתגרים יוביל לשיתוף פעולה בין יהודים למוסלמים בארצות הברית? (Samuel Heilman and Mucahit Bilici, <i>Following Similar Paths: What American Jews and Muslims Can Learn From One Another</i>)	579
מספרות המחקר	584
תקצירים באנגלית	XXV

יידיש בישראל

מאת רוני כהן

רחל רוז'נסקי, אהובה ודחוויה: סיפורה של היידיש במדינת ישראל,
תרגם דוד בן נחום, מאגנס, ירושלים תשפ"ד, 372 עמ'

סיפורה של היידיש בחברה הישראלית בשיח הציבורי הוא סיפור גדוש במיתוסים, באקסיומות ובסטראוטיפים. מדי שנה או שנתיים מופיעה כתבת מגזין חדשה בטלוויזיה או בעיתון העוסקת במצבה של היידיש בארץ.¹ כתבות מעין אלה תמיד יכללו התרפקות על הקסם המיוחד של היידיש, במיוחד בחידודי הלשון, בבדיחות ובקללות.² הן יציגו כמעט בפליאה את העניין המחודש של מספר צעירות וצעירים בשפה, ופעמים לא מבוטלות יספרו על הרדיפה של היידיש, תחילה ביישוב כחלק ממלחמת השפות, ולאחר מכן בצעדים מודעים מטעם הממסד. ספרה של רחל רוז'נסקי 'אהובה ודחוויה: סיפורה של היידיש במדינת ישראל', שהוא למעשה תרגום מורחב של החיבור *Yiddish in Israel: A History*,³ הוא ניסיון ראשון לבחון בשיטתיות את מקומה של היידיש בתרבות הישראלית ואת כל אותן המוסכמות המקובלות ביחס למערכת היחסים בין היידיש למדינה היהודית בשנותיה הראשונות.

לאורך הספר רוז'נסקי מתארת בפירוט ובבהירות את מעמדה המיוחד של היידיש במדינת ישראל. התמונה העולה מן הספר שונה במידה רבה מן הדימוי המקובל של היידיש כשפה נרדפת. רוז'נסקי אינה מתעלמת מן היחס השלילי אל היידיש, בעיקר בשל מעמדה הבעייתי מול מדיניות כור ההיתוך, אך לתפיסתה התמקדות בהתבטאויות שליליות ביחס ליידיש מובילה להבנה חלקית בלבד של מעמדה בישראל. לדוגמה, רוז'נסקי מראה כיצד לאורך שנותיה הפכה המדינה למרכז העולמי החשוב ביותר לתרבות ולספרות יידיש. היא תחנה חשובה במסעותיהם של שחקניות ושחקני יידיש ידועים (קצתם אף השתקעו בארץ), ומממנת את הוצאתו של 'די גאָלדענע קייט', כתב העת הספרותי המכובד ביותר בעולם היידיש לאחר השואה. לטענתה מעמד היידיש לא היה תלוי אך ורק בחקיקה ובאכיפה אלא בשילוב בין פעולות מטעם הרשויות, הלך רוח ציבורי ופעילויות של דמויות פרטיות בתוך עולם היידיש ומחוצה לו. כמו כן, מעמדה של היידיש משתנה עם השנים, והחל בסוף שנות השישים היידיש נתפסת כאידימת פחות, בעיקר לצד מבט סנטימנטלי ליידיש ולתרבות שהיא לכאורה מייצגת.

- 1 ראו לדוגמה את הכתבה 'תור הזהב של היידיש: צעירים אשכנזים ומזרחים חוזרים לשורשים', חדשות הערב, 25.11.2017: <https://tinyurl.com/5h78wx3e>
- 2 דוגמה לייצוג פופולרי של היידיש כשפה של קללות עסיסיות ראו את הסרטון הפופולרי של מלך זילברשלג, 'קללות ביידיש', כאן דיגיטל, 30.11.2017: <https://tinyurl.com/4jsfnjwc>
- 3 Rachel Rojanski, *Yiddish in Israel: A History*, Bloomington, IN 2020

[ציון – רבעון לחקר תולדות ישראל, שנה צ (תשפ"ה)]

בגרסתו העברית כולל הספר שבעה פרקים, וניתן לחלקו לשתי תקופות מרכזיות. חמשת הפרקים הראשונים מתמקדים בעיקר בשני העשורים הראשונים של מדינת ישראל; ושני האחרונים דנים בידיש באמצע שנות השישים עד העשור השני של המאה העשרים ואחת. הפרק הראשון מתמקד במדיניות התרבותית של ישראל ובתפיסת כור ההיתוך. לאורך הפרק רוז'נסקי מנסה לבחון מחדש את העיקרון של שלילת הגלות שעמד מאחורי המדיניות התרבותית של ישראל וכיצד יושם. טענתה המרכזית היא ששלילת הגלות אכן הייתה אבן חשובה בעיצוב התרבות העברית החדשה בשנים הראשונות של המדינה, אך בפועל היא לא באה לידי ביטוי עקבי ביחס לפעילות תרבותית בשפות שאינן עברית, ובכללן היידיש. רוז'נסקי טוענת שהיידיש זכתה מן המדינה ליחס של קירוב ודחייה. לצד הרצון לכוון 'מדינה עברית', לרבים מן האליטה הפוליטית והתרבותית הישראלית הייתה הערכה למקומה של היידיש ולתפקידה המרכזי בתרבות היהודית במזרח אירופה לפני השואה (עמ' 29). להוכחת דבריה רוז'נסקי מצביעה על פער בין הכישלון היחסי בניסיונות לחקיקה ולאכיפה נגד השימוש בלשונות שאינן עברית ובין תפיסות חברתיות הגמוניות ביחס ליידיש. שני הצירים הללו, חקיקה, אכיפה ומדיניות רשמית מכאן, ותפיסה ציבורית של היידיש, מכאן, ימשו את רוז'נסקי לאורך כל הספר. לטענתה מעמדה של היידיש במדינת ישראל היה קשור פחות ליחס החוק לשפה ויותר למעמדה בקרב הציבור ההגמוני. הפרק השני מתמקד בתולדות עיתונות היידיש בעשורים הראשונים של מדינת ישראל. רוז'נסקי בוחנת עיתונות זו בארץ לאור היחס המקובל לעיתונות יידיש בכלל. לטענתה, עיתונות היידיש בארץ אימצה כמה מן המאפיינים של עיתונות היידיש כעיתונות טרנס-לאומית וכעיתונות המיועדת בין השאר למהגרים. עם זאת, בניגוד לעיתונות היידיש במזרח אירופה, בארצות הברית או בדרום אמריקה, לא ניתן לראות בעיתונות היידיש הישראלית עיתונות של מיעוט. השותפים בעיתונות היידיש הישראלית, הן כקהל הן ככותבים, כעורכים וכמוציאים לאור, ראו עצמם חלק בלתי נפרד מן החברה והפוליטיקה הישראלית.

ביטוי מובהק לכך מוצאת רוז'נסקי בסיפורו של 'לעצטע נייעס', עיתון היידיש הנפוץ ביותר בארץ, שכוון במידה רבה בעורכו מרכזי צאנז, סופר, פובליציסט, עיתונאי ופעיל בולט בתחום היידיש בישראל. רוז'נסקי מדגישה כיצד עיתונו של צאנז לא התמקד אך ורק בתחומים האופייניים לעיתונות מהגרים (כמו התמקדות בקשיי הקליטה, ההשתלבות במקום החדש או גישור על פערי שפה) אלא גם בנושאי השעה במדינת ישראל, ואף הצליח להשפיע על סדר היום הציבורי ולאיים על העיתונות העברית בת הזמן. הפרק נע בין תיאור קורותיו של 'לעצטע נייעס' ועיתוני יידיש אחרים לבין יחס השלטונות לעיתונות זו. אף שעל עיתוני יידיש רבים הוטלו מגבלות מסוימות בכל הנוגע לתדירות הפרסומים (צאנז נאלץ להקים עיתון נוסף שייצא בימים שבהם 'לעצטע נייעס' לא יצא, כדי שיוכל להוציא לאור עיתון יומי), וניתנה עדיפות לאספקת נייר לעיתונות עברית, הרי שמגבלות אלה לא פגעו בצמיחתה של עיתונות היידיש בעשוריה הראשונים של מדינת ישראל. החלק האחרון של הפרק מוקדש לניסיונות של מפלגות שונות, ובראשן מפא"י, להשתמש בעיתונות יידיש לצורכיהן, ובמיוחד ברכישה של 'לעצטע נייעס' בידי מפא"י ב-1960.

בפרק השלישי רוז'נסקי דנה במעמדו של תיאטרון היידיש בישראל בשנים 1948–1965 ומציבה את המגבלות שהוטלו על תיאטרון היידיש בהקשר רחב. לטענתה, חרף העובדה שהוטלו

מגבלות וקנסות בסכומים סמליים על מופעים שאינם בעברית, בפועל לא פגעו מגבלות אלה בהתפתחותו של תיאטרון היידיש בישראל. רוז'נסקי מקפידה להבדיל בין המעמד של תיאטרון יידיש בידורי, שספג התנגדות וזלזול, בין השאר בשל רמתו האומנותית, לבין היחס החיובי של מוסדות המדינה לתיאטרון יידיש אומנותי 'גבוה'.

החלק הראשון של הפרק עוסק במדיניות הרשמית ביחס לתיאטרון יידיש. אומנם לא הייתה מדיניות מסודרת בנושא אך בפועל הוטלו הגבלות, ואף לא ניתנו רישיונות להציג ביידיש עד שנת 1951, אבל בפועל שחקני יידיש המשיכו להופיע פעמים רבות גם ללא קבלת רישיונות, משום שהחוק לא התיר להפסיק הצגות לאחר שהחלו. בהמשך הפרק רוז'נסקי מתמקדת בתיאטרון ע"ש גולדפאדן ומתארת את הקשיים בהקמה ובתפעול שלו וביחס של השלטונות אליו. ואולם, בניגוד לנרטיב המקובל הקושר את הכישלון של התיאטרון ביחס המדינה למופעים ביידיש, רוז'נסקי מספקת נימוקים אחרים. היא מדגישה שהתיאטרון ע"ש גולדפאדן נסגר דווקא לאחר שההגבלות על מופעים ביידיש בוטלו, בין השאר הודות למאבקם של משתתפי התיאטרון. בנוסף לכך היא מראה כיצד התיאטרון התקשה למשוך קהל לאורך כל שנות פעילותו.

בהמשך הפרק רוז'נסקי עוסקת ביחס הביקורת לתיאטרון היידיש בארץ ולקהלו. היא מדגישה שהביקורת העיקרית נגד תיאטרון היידיש בארץ נגעה לרמה הנמוכה לכאורה של היצירה האומנותית, שנתפסה פעמים רבות כ'שונד', כינוי גנאי ביידיש לבידור זול וחסר ערך אומנותי. הסעיפים האחרונים של הפרק מציגים אנטיזה לאותה יצירה, לפחות לתפיסת השלטונות הישראליים. רוז'נסקי מראה כיצד שחקני יידיש מוערכים ברחבי העולם זכו ליחס אוהד מטעם המוסדות הרשמיים של מדינת ישראל. המדינה שאפה להפוך למרכז הבין-לאומי הגדול ביותר לתרבות יהודית, ולכן פעלה להביא לארץ דמויות כמו שחקנית היידיש המוערכת אידה קמינסקה. הפרק מסתיים בדיון במעמדם המיוחד ובהצלחה היוצאת דופן של דו'גאן ושומאכר, שקבעו את מרכז פעילותם בישראל, חרף העובדה שעד 1958 לא נחשבו תושבי קבע.

בפרק הרביעי דנה רוז'נסקי במה שהיא מכנה 'התרבות הגבוהה ביידיש'. פרק זה ממשיך במידה רבה את התמונה שהיא ציירה בפרק השלישי, שלפיה קיים פער מהותי בין היחס של השלטונות הישראליים וההגמוניה הישראלית לתרבות יידיש 'עממית' ולבידור ביידיש ובין יחסם לתרבות יידיש גבוהה. הראשונה נתפסה כנחותה ומסוכנת והשנייה קודמה בידי השלטונות כחלק מן המשימה להפוך את ישראל למרכז התרבות היהודי הגדול ביותר. רוז'נסקי מתארת את היחס של השלטונות למשורר אברהם סוצקבר ואת הקמת כתב העת הספרותי 'די גאָלדענע קייט' בתמיכת ההסתדרות, ומדגישה שאחת המטרות המרכזיות של הקמת כתב העת הייתה לסייע לסוצקבר להשתקע בארץ ולהשתלב בעולם הספרות הישראלי. את פעילות כתב העת קושרת רוז'נסקי גם להקמת הקתדרה ליידיש באוניברסיטה העברית בשנת 1951. הרעיון להקים קתדרה המוקדשת ליידיש עלה לראשונה ב-1927 אך הוביל להתנגדות מצד פרופסורים באוניברסיטה. רוז'נסקי קושרת את התמיכה של דוד בן גוריון בהקמת קתדרה ליידיש בתפיסתו הרחבה ביחס לשימור יהדות הגולה. מפעל זה בא לידי ביטוי בין השאר בהקמת המכון לתצלומי כתבי יד עבריים בספרייה הלאומית, ובמידה רבה, לדידה של רוז'נסקי, גם במתן הפטור מגיוס צבאי לתלמידי ישיבות.

הפרק החמישי עוקב אחר הפעילות של 'יונג ישראל', קבוצה של כותבות וכותבים שחיו

בישראל, כתבו בידיש ופעלו בעידודו של אברהם סוצקבר. חלקו הראשון של הפרק סוקר את ההיסטוריה של הקבוצה, את ניסיונותיה לייסד כתב עת עצמאי ושיתופי פעולה (שלא צלחו) עם החבורה הספרותית העברית 'לקראת'. בחלקו השני הפרק סוטה במידת מה מן הנטייה ההיסטורית המובהקת של החיבור כולו לעבר דיון בעל אופי ספרותי. רוז'נסקי דנה בו בעלילת-העל הגדולה של ספרות היידיש של חבורת 'יונג ישראל'. ההתייחסות הנרחבת לעלילה זו אינה משרתת רק את המבט ההיסטורי הרחב של רוז'נסקי, אלא גם מתמודדת עם בעיה שמקורה בחקר הספרות: האפיון הסגנוני והרעיוני של החבורה. באמצעות ניתוח של יצירות נבחרות מן התוצרים הספרותיים של 'יונג ישראל' מראה רוז'נסקי כיצד יצירתם של חברי הקבוצה מתיישבת עם עלילת-העל הציונית המקובלת, שסופה בגאולתו של היהודי בארץ ישראל דווקא. רוז'נסקי מדגישה כי מרבית היצירות של חבורת 'יונג ישראל' לא חתרו תחת העקרונות הבסיסיים של העלילה הציונית, אך בעיני החברים ב'יונג ישראל' הגאולה אינה דורשת זניחה או נטישה של הגלות אלא עיבוד של הגלות מחדש. תפקידה של הישיבה בארץ ישראל הוא ריפוי, תיקון וסגירת מעגל של הנשמות היהודיות הפצועות (עמ' 214–215).

שני הפרקים האחרונים מתמקדים בתולדות היידיש בישראל החל מן המחצית השנייה של שנות השישים וכלה בשני העשורים הראשונים למאה העשרים ואחת. בפרק השישי בוחנת רוז'נסקי את המפנה שחל במעמדה של היידיש בישראל באמצע שנות השישים. מפנה זה בא לידי ביטוי בעיקר בהצלחה יוצאת הדופן של הפקת 'די מגילה' בתיאטרון החמאם ב־1965, המבוססת על מחזור שירים של המשורר היידי איציק מאנגר.

ההצגה 'די מגילה' הופקה במרחב תרבותי שונה מזה שזוהה עם תיאטרון היידיש הישראלי קודם לכן. החמאם ביפו, שתואר כתיאטרון-סאטירה, היה מזוהה בעיקר עם מקימו, חיים חפר ודן בן אמוץ, שנתפסו כחלק בלתי נפרד מן התרבות העברית הצברית בעשורים הראשונים למדינה, אף ששניהם היו ילידי פולין. לא בלבד שהפקת 'די מגילה' עלתה על במה שלא זוהתה עד אז עם מופעי התיאטרון והבידור בידיש, אלא שרבים מן השותפים להפקה הגיעו מחוץ לחוגי היידיש. לשיריו היידיים של מאנגר נוספו קטעי קישור עבריים פרי עטו של חיים חפר, ועל הלחנת המוזיקה הופקד המלחין דובי זלצר.

רוז'נסקי מנתחת את הסיבות להצלחה המסחררת של 'די מגילה' ואת היחס המיוחד אל איציק מאנגר בישראל, וכן את ההשפעה של ההצגה על מעמדה של היידיש בישראל בעשורים הבאים. לטענתה, אחד השינויים הגדולים שחלו, בין השאר כתוצאה מ'די מגילה' (ותופעות תרבותיות אחרות בנות הזמן, כמו ההצלחה המסחררת של המחזמר 'כנר על הגג' ברחבי העולם), הוא התחזקות היחס הנוסטלגי ליידיש. מיחס דיאלקטי ליידיש, כשפה שמצד אחד מפריעה בהתפתחותה של תרבות עברית חדשה, ומצד אחר יש חשיבות גדולה בשימורה, הפכה היידיש לשפה שנתפסת כעממית, חמה או מצחיקה. רוז'נסקי מראה שהדימוי של המשורר איציק מאנגר בקרב הציבור הרחב ובעיתונות הישראלית הוא של זמר עממי שמתמחה בבלדות, ולאו דווקא כמודרניסט חדשן ופורץ דרך. רוז'נסקי מציינת שהחל במחצית השנייה של שנות השישים ניתן להצביע על שימוש גובר בתיאורים סנטימנטליים של היידיש כשפה ש'משלבת צחוק ודמע'.

הפרק האחרון בספר דן במעמד היידיש בישראל מ־1965 ועד ראשית המאה העשרים ואחת. בשל טווח השנים הרחב, רוז'נסקי בוחרת לעסוק בכמה היבטים בלבד. היא מתארת מספר

תהליכים מרכזיים המשפיעים על מעמדה של היידיש בתקופה זו. ראשית, ירידתה של היידיש מסדר היום הציבורי, שבאה לידי ביטוי בין השאר בפחות שחל בעיתונות היידיש ובהסתגרות של חוגים שעסקו בספרות יידית, חרף העלייה של סופרי יידיש מברית המועצות. שנית, השפעת הפעילות של 'הוועד לתרבות יהודית בישראל' (קאָמיטעט פֿאַר ייִדישער קולטור אין ישראל), שפעילותו העיקרית הותאמה לסופרי יידיש שבאו מברית המועצות במהלך שנות השבעים. הוועד הוביל יוזמות שונות, כייסוד כתבי עת, הרחבת שידורי הרדיו ביידיש, וייסוד הכינוס העולמי ליידיש (1976) והמועצה העולמית ליידיש. לטענת רוז'נסקי, מעקב אחרי מפעלים אלה מצביע דווקא על הדעיכה של תרבות היידיש והפיכתה לשולית בתרבות הישראלית, במיוחד משום לא הובילו להתעניינות ציבורית רבה. ההישגים המרכזיים של הוועד היו שיתוף פעולה עם השלטון הישראלי ביוזמות שונות (לדוגמה, הרחבת שידורי הרדיו או הכנסת לימודי יידיש למספר בתי ספר תיכוניים בישראל).

חציו השני של הפרק מוקדש למעמדה של היידיש בישראל לאחר הנסיגה ממדיניות כור ההיתוך, והמעבר לאתוס רב-תרבותי. בדיון זה מדגישה רוז'נסקי את התפקיד של יוזמות פרטיות בתחום היידיש, ובמיוחד את מקומו של שמוליק עצמון ותיאטרון היידישפיל, לצד הישגים כמו החוק להקמת הרשות הלאומית ליידיש והרשות הלאומית ללאדינו ב־7 במרס 1996. החוק, שדואג לתקציב קבוע לקידום תרבות יידיש ולאדינו, לצד הקמת רשויות ייעודיות, הוא במידה רבה תוצר של הפעילות הציבורית המקבילה של שמוליק עצמון ודניאל גלאי, מקים העמותה 'דור ההמשך אוהבי יידיש'. רוז'נסקי קושרת תמורות אלה להתחזקות הרגשות הנוסטלגיים והסנטימנטליים ליידיש. לאורך הפרק היא מדגישה כיצד בכל נאום של דמות רשמית מחוץ לחוגי היידיש היא תוארה שוב ושוב כשפה משעשעת ועסיסית, תוך האדרת מקומם של הפתגמים והקללות ביידיש. לעומת זאת, כוחה של היידיש כשפת עיתונות ותרבות גבוהה נחלש בסדר היום הציבורי. ואולם, לטענתה, דווקא למעמד הנוסטלגי של היידיש היה כוח להוביל לעניין מחודש בשפה, כפי שניתן לראות בהתפשטות של תוכניות רבות ללימוד יידיש ברחבי הארץ.

הסיפור ההיסטורי המתואר בספר מנומק ומשכנע. אף שהמחברת נוטה לעיתים להמעיט מדי בחשיבותן של החלטות רשמיות ולהדגיש את המגבלות הרבות שבאכיפתן, היא מציגה עובדות רבות המלמדות על המעמד הדיאלקטי של היידיש במדינת ישראל ועל השינויים שחלים בו. זאת ועוד, ההתמקדות של רוז'נסקי בתחומים שונים של יצירה יידית, והניסיון להקיף את פעילות היידיש בישראל, מאפשרים לה להציג את ההבדלים בהתייחסות ההגמונית לתופעות שונות. היחס לתיאטרון בידורי שנחשב 'שונד' אינו דומה ליחס למשוררים מוערכים ומכובדים כמו אברהם סוצקבר. מן הספר עולה, שהחל במחצית השנייה של שנות השישים, בין השאר לאחר ההצלחה המסחררת של 'די מגילה', הלכו והצטמצמו הפערים בין מה שנחשב לתרבות יידית גבוהה לבין מה שנחשב כבידור זול, לפחות בעיני הציבור והרשויות, והיידיש הפכה חלק מן הדימוי הסנטימנטלי של העירייה היהודית, ולשפה של חידודים, פתגמים וקללות.

מטרתה השאפתנית של רוז'נסקי, לבחון את מעמדה של היידיש בישראל לאורך עשורים רבים בתחומי תרבות שונים, נותרה חלקית, שכן אף פעם לא ניתן להקיף באמת את הכול. יש להצטער על כך שהיא הקדישה מקום נרחב לעיתונות, לספרות ולתיאטרון ואילו מקומה של היידיש במוזיקה הישראלית כמעט שלא נזכר. דיון קצר במקומה של היידיש בתעשיית המוזיקה

הפופולרית הישראלית יכול היה להוסיף צבעים נוספים לתמונה העשירה שציירה רוז'נסקי. אכן, מוזיקאים ישראלים רבים, במיוחד החל בשנות השישים, התנסו בידיש בקריירה שלהם, החל מדמויות שמוזהות עם יידיש כמו דוד עשת, שאף ביצע גרסאות בידיש לשירים נבחרים של נעמי שמר, וכלה בזמרים עבריים שהקליטו בין השאר בידיש כמו חווה אלברשטיין. אפילו אריק איינשטיין, שנזכר בספר בקצרה בפרק השביעי, אגב תיאור השינויים התרבותיים שחלו במדינת ישראל בסוף שנות השישים, הקליט גרסה יידית לשיר 'היא תבוא' תחת השם 'מיידעלע'. דיון כזה חסר במיוחד בחלקים האחרונים של הספר, משום שלמוזיקה פופולרית היה תפקיד מרכזי בעניין המחודש בידיש, כמו בארצות הברית בעשורים האחרונים של המאה העשרים.⁴

על אף כל זאת, רוז'נסקי כתבה חיבור מרשים ובעל תרומה מכריעה במחקר התרבותי וההיסטורי של היידיש, ומשמח שמחקר זה רואה אור גם בתרגום לעברית. בתקופתנו הבחירה התרבותית לעסוק בידיש, הן בעשייה התרבותית הן בזו האקדמית, נתפסת במידה רבה כהבעת עמדה אידאולוגית מפורשת.⁵ דווקא משום כך מרענן לקרוא על המערכות הסבוכות בין מדינת ישראל לבין היידיש, מערכות שלא נסמכו אך ורק על תפיסות עולם דיכוטומיות אלא גם על מפגשים בין תפיסות עולם מגובשות, אינטרסים פוליטיים, סנטימנטים וטעם אישי, ובעיקר בני אדם.

4 לדוגמה, התפקיד המרכזי של תחיית הכליזמר החל מסוף שנות השבעים. ראו לדוגמה: Michael Anklewicz, *Musical Hybridities and the Klezmer Revival*, Dissertation, York University, Canada, 2013

5 ראו לדוגמה את מאמרו החדש של איזבל פריי ורוז'ה דניאל לנג'לויצקי. המאמר בוחן את העניין המחודש של קבוצות יהודיות פרו-פלסטיניות ביצירה בידיש, ובמיוחד במוזיקה, כחלק ממחאה נגד מדיניותה של ישראל: "Yiddishists for 'Israel': Diasporism and Solidarity through Twenty-First Century Yiddish Song", *Journal of Jewish Identities*, 17, 2 (2024), pp. 111–142

CONTENTS

- 419 Preface
- 421 Shira Freed: *The New Heroes: The Haredi Historiography of the Struggle of Ekron's Founders against the Heter Mehira*
- 445 Anna Holzer-Kawalko: *Rescue on the Eve of Destruction: From the Kristallnacht Pogrom to the Jewish Historical General Archives, 1938–1947*
- 481 Derek Jonathan Penslar: *De-centering the 1948 Palestine War: From the Local to the Global*
- 513 Amir Goldstein and Eran Fondiano Rubin: *Gahal in the Face of the Mid-1960s Israeli Recession: The Growth of an Intermediary Political Party*

Books and Reviews

- 549 Asher Salah: *A Portrait of Rabbi Haim Yosef David Azulay through His Writings* (Oded Cohen, *Ever Turning Blows the Wind: Cultural Spaces in Rabbi Haim Yosef David Azulay's World*)
- 556 Anat Kidron: *Safed as a Re-emerging Community* (Rivka Embon, *Sons of the Land of Israel: Chronicles of Rabbi Shmuel Heller from Zefat*)
- 562 Leah Bornstein-Makovetsky: *A Ladino Sermon Reflecting Both Nationalist Ideals and the Influence of the Jewish Haskalah* (*In the Vineyard of Enlightenment: Barukh Mitrani's Sermon Carmi*, ed. Tamir Karkason)
- 570 Eli Lederhendler: *Youth Culture and the Jewish Intelligentsia in Russia* (Alex Valdman, *Problems of Discipline: Secondary Education, Activism and the Origins of the Jewish Intelligentsia in the Russian Empire*)
- 573 Roni Cohen: *Yiddish in Israel* (Rachel Rojanski, *Yiddish in Israel: A History*)

ZION

Editors:

SHMUEL FEINER, MIRIAM FRENKEL, JONATHAN J. PRICE

Editorial Secretary:

YEHEZKEL HOVAV

VOLUME XC • 4 • 2025

A QUARTERLY FOR RESEARCH IN JEWISH HISTORY
THE HISTORICAL SOCIETY OF ISRAEL • JERUSALEM
PUBLISHED BY THE ZALMAN SHAZAR CENTER